

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема уроку	№ с.	Дата
1.	Легенди та притчі українців <i>(варіант 1)</i> .	5	
	Свято українського фольклору <i>(варіант 2)</i> .	10	
2.	Міфи про творення світу і людини.	15	
3.	Не вмирає наша слава.		
	Княжа Україна <i>(варіант 1)</i> .	19	
	Козаччина <i>(варіант 2)</i> .	23	
	Легендарні жінки України в часи козаччини <i>(варіант 3)</i> .	26	
4.	Заходь у гості, щедра осінь.	29	
5.	Україно, ясен мій цвіте!	32	
6.	Людина починається з добра.	38	
7.	Літературні казки.	40	
8.	Як не любити зими сніжно-синьої...	42	
9.	Письменники рідного краю.		
	Тарас Шевченко в художньому слові <i>(варіант 1)</i> .	45	
	«Хотіла б я піснею стати...» <i>(Леся Українка) (варіант 2)</i> .	50	
	Іван Якович Франко <i>(варіант 3)</i> .	55	
	«Виростеш ти, сину...» <i>(Василь Симоненко) (варіант 4)</i> .	58	
10.	Байки.	61	
11.	Цікавий світ навколо тебе.	64	
12.	Прийди, весно, з радістю!	67	
13.	Літературні казки зарубіжних письменників.	73	
14.	Рідний край — Україна.	76	
15.	Школа добрих вчинків.	79	
16.	У кожного є співуча пір'їнка.	82	
17.	Святе слово — рідна мати.	85	

УРОК 1
(варіант 1)

Дата _____
Клас _____

Тема. Легенди та притчі українців.

Мета уроку. Розширити знання учнів про легенду та притчу як один із жанрів усної народної творчості. Допомогти учням глибше відчувати їх змістові та жанрові особливості. Вчити стисло переказувати і визначати головну думку в прочитаному творі. Виховувати інтерес до усної народної творчості.

Додатковий матеріал до уроку

Обладнання. Виставка книг, малюнків до прочитаних притч та легенд.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Повідомлення теми уроку.

1. Слово вчителя.

— Література кожного народу пройшла два шляхи розвитку — усний і писемний (книжковий). Дуже давно, ще до виникнення писемності, люди склали пісні, розповідали казки, легенди тощо. Ми не знаємо сьогодні авторів цих творів, оскільки передавалися вони від одного покоління до іншого, при цьому часто змінювалися.

Одним із прозових жанрів усної творчості є **легенди**. Завдяки легендам в народній пам'яті збереглися і дійшли до нас відомості про історичне минуле народу, уявлення про причини виникнення різних явищ природи.

Легенди — це усні народні оповідання про події чи людей, оповиті казковістю, фантастикою.

Легендами називають оповіді про святі місця, про походження рослин і тварин.

На відміну від казок, у легендах немає традиційних зачинів. Фантастичний зміст передається через диво, яке створили незвичайні люди. У легендах є повчальний висновок.

Особливості народних легенд:

- вони малі за обсягом;
- у них 2–3 головні персонажі;
- за формою прозові;
- присутність фантастичного вимислу значно більша, ніж насправді, але менша, ніж у казці.

2. Бесіда про притчу.

— *Притча* — це повчальна розповідь з історії чи навколишнього життя, мета якої — викласти духовні чи моральні істини.

Сюжет притчі будується в образній формі, на життєвих ситуаціях, на повсякденних спостереженнях суспільного життя. На перший погляд здається, що зміст притчі дещо прихований і мовлення притчі проводиться наздогад. Але це не так. Притчі мають надзвичайно великий зміст, колосальний задум, неабиякий замисел. Вони винятково дохідливо сприймаються. Притчі уособлюють в собі й світські ситуації, й приповідки, й народні спостереження, й загалом всю народну мудрість, а в Євангелії — ще й Господню науку. Багато притч Ісуса Христа описали святі євангелісти Матвій, Марк, Лука та Іван, і, безперечно, багато притч Ісуса не записані й, на жаль, не дійшли до наших днів.

У перекладі з грецької мови «притча» — це «йти пліч-о-пліч», себто притча пліч-о-пліч ставить відоме з невідомим. Адже дозволяє зрівняти відому істину з невідомою. Істини в притчах подавалися у символах, образах та алегоріях.

III. Актуалізація читацького досвіду.

1. Робота з виставкою книг.

— Чи відповідають темі уроку представлені на виставці книги?

— Назвіть «зайві» книги. Поясніть свій вибір.

- Як ви добирали необхідні твори?
- Чи користувалися ви каталогом?
- Чи допомогла вам анотація під час вибору книжки?

2. Ознайомлення з анотаціями кількох книжок з виставки.

IV. Активізація читацького мислення.

1. Бесіда за змістом прочитаних творів. (*Язичницькі легенди С. Плачинди «Чому не можна бити жаб», «Ластівка».*)

— Чому ці легенди названі язичницькими?

(*Вони виникли в часи до Хрещення Київської Русі. Тоді наші предки були язичниками.*)

— Що вам відомо про вірування язичників?

Язичництво — це не просто релігія, це світогляд, тобто цілісна система уявлень про світ і місце людини в ньому.

В основі світогляду язичників — поклоніння природі: горам, джерелам, гаям, окремим деревам. Вони обожнювали воду, вогонь, дерева.

Князь Володимир створив Пантеон язичницьких богів, тобто місце, де зібрані зображення різних прадавніх богів. В ньому налічувалося шість богів, серед яких найголовніший — Перун — бог грому, блискавок, дошових хмар.

Під владою Перуна небом управляли ще три боги: Стрибог (бог вітру), Дажбог (бог сонячного світла), Хорс (бог сонячного світла).

За уявленнями наших предків, землею управляли Семарагл (бог рослин) і Мокош (богиня землі і родючості, заступниця вагітних жінок).

— Який письменник записав язичницькі легенди? (*С. Плачинда*)

— Впізнайте за описами язичницьких богів.

а) Була доброю і весільною. Допомогала вдовам і сиротам, навчала жінок рукоділлю та куховарству, оберігала вагітних. (*Богиня Мокош.*)

б) Похмурий, вперто не одружувався. Грізний бог блискавки і грому. (*Перун*)

— Що стало причиною гніву Мокоші? Наслідком її гніву?

— Чому Перун передумав вбити Мисливця та його дружину, яка порушила закон?

— На кого перетворився ледачий Дудар? Мисливець та його дружина?

— Які слова з легенди «Ластівки» є відповіддю на запитання заголовка легенди «Чому не можна бити жаб»? (*Ми ж ваші родичі... Не забувайте цього! Ми колись теж людьми були...»*)

— В чому виявилась ознака фантастичності в цих легендах?

Фізкультхвилинка.

V. Розширення читацького кругозору учнів.

1. Повідомлення вчителя.

— Легенди, які ми обговорили, відображають світогляд наших предків, їх ставлення до природи, людських вчинків.

Після прийняття християнства народ складав легенди, в яких оповідав про події, пов'язані з життям святих; про героїчні сторінки своєї історії.

2. Читання та обговорення легенд.

а) *«Диво на Почаївській горі».*

• Читання легенди мовчки.

• Бесіда за змістом легенди.

— Про яке диво розповідає легенда?

— Що цікавого ви дізналися про Почаївську лавру?

б) Робота в групах.

І група. Легенда *«Див-озеро».*

Прочитати легенду. Відповісти на запитання.

— Коли і де відбуваються описані події?

— Чому озеро назвали Див-озеро?

— Які фантастичні елементи наявні в легенді?

II група. Легенда «Гора гостра».

Прочитати легенду. Відповісти на запитання.

— За яких умов могло зникнути Страховисько?

— Що трапилося з юнаком?

— Звідки походить назва квітів «блавати»?

III група. Легенда «Бичівське поле».

Прочитати легенду. Відповісти на запитання.

— Коли і де відбувалися події?

— Чому поле назвали Бичівське?

IV група. Легенда «Калина і дівчина».

Прочитати легенду. Відповісти на запитання.

— Коли і де відбувалися події?

— В чому героїзм дівчини Килини?

— Чому дивне дерево назвали Килиною?

V група. Легенда «Дніпро і Десна».

Прочитати легенду. Відповісти на запитання.

— Ким були колись Дніпро і Десна?

— Що цікавого розповіла легенда про особливості рік?

VI група. Легенда «Заснування Києва».

Прочитати легенду. Відповісти на запитання.

— Як виникла назва міста за легендою «Заснування Києва»?

— Чи відповідає таке пояснення легенді про трьох братів (Щека,

Хорива, Кия)?

VII група. Легенда «Цвіркун».

Прочитати легенду. Відповісти на запитання.

— Яким ріс хлопчик?

— Чому у володаря хлопчик перестав співати?

— Звідки повелися на нашій землі цвіркуни?

3. Відповіді груп на запитання. Обмін враженнями.

— Які з описаних подій вразили найбільше?

— Хто з дійових осіб запам'ятався найбільше?

VI. Робота над змістом українських народних притч.

1. «Про дивну сопілку».

а) Читання притчі підготовленими учнями.

б) Бесіда за прочитаним.

— Скільки синів було в батьків?

— Яке завдання дав сином батько?

— Що пообіцяв?

— Хто із синів і як виконав це завдання?

— Яка мораль цієї притчі? (*У житті немає нічого потаємного, що не стало б явним. І якщо інколи вдається приховати свій злочин від людей, то землю не обдуриш: вона заговорить тоді, коли оглухне серце людське.*)

2. «Батьківський скарб», «Нові чоботи».

а) Самостійне читання.

б) Визначення головної думки. (*Скарб — це любов до рідної землі, повага до праці, до заповіту батьків і прадідів.*)

3. «Поради соловейка».

— Прочитайте мовчки.

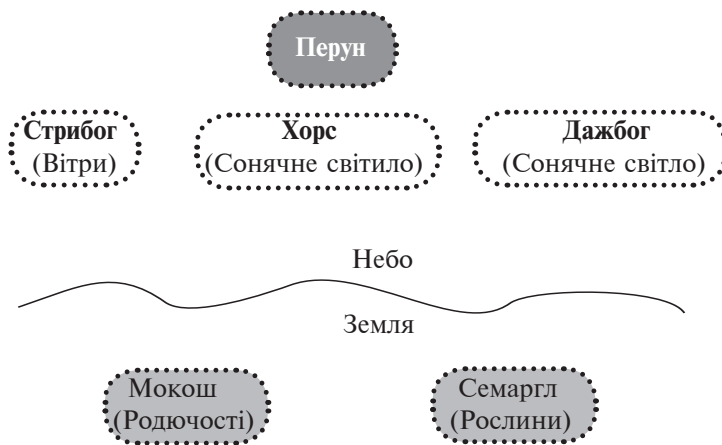
— Чого вчить ця притча? (*Яке багатогранне наше життя-буття — такий багатогранний світ думок і духовних заповідей мудрості.*)

4. «Подарована писанка».

Самостійне опрацювання.

VII. Підсумок уроку.

Варто сказати ще про одну важливу — та й цікаву! — річ. Дуже часто до основних богів Пантеону вчені відносять ще й бога на ім'я Велес. Зокрема, вважається, що Перун є богом князя та його воїнів, а Велес — богом усіх інших людей.

Та недовго проіснував Пантеон князя Володимира. Вже в 988 році Володимир вирішив, що Київська Русь повинна прийняти християнську віру. Так було й учинено. А всі боги слов'янського Пантеону були і скинуті з кручі в Дніпро...

Оскільки всі боги, крім Перуна, були кам'яні, то вони одразу ж потонули. А Перун, улюбленець киян, ще довго плив хвилями Дніпра—Славути!..

Новохрещені кияни бігли берегом ріки й волали: «Видибай, боже Перуне, видибай!..» І хвилі дніпрові прибили Перуна до берега.

Саме на цьому місці й було свого часу споруджено християнський монастир, який отримав назву «Видубицький» — від слова «видибати», «виринати»...

За А. Костецьким

Дата _____
Клас _____

УРОК 1 (варіант 2)

Додатковий
матеріал до уроку

Тема. Свято українського фольклору.

Мета. Розширити знання учнів про усну творчість рідного народу. Поглибити уявлення дітей про влучність, точність, красу рідного слова. Пробудити інтерес до вивчення рідної мови. Вчити розуміти зміст прочитаного; порівнювати, висловлювати свої думки; знаходити текстові підтвердження. Впливати художніми образами на формування людських якостей.

Обладнання. Виставка книг, ілюстрацій, збірники творів «Позакласне читання. 4 клас» (видавництво «Навчальна книга — Богдан», 2015), учнівські малюнки.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Робота з виставкою книг.

- Діти, зверніть увагу на книжкову виставку.
- Які книжки з цієї виставки вам знайомі?
- Яке слово часто зустрічається (у заголовках) у назвах книг? (*Народна, народні, ...*)
- Часто в житті ми чуємо слово «фольклор». Що воно означає? (Слово *фольклор* означає «народна творчість».)
- Наш сьогоднішній урок присвячений усній народній творчості. Виникла вона дуже давно. Люди тоді ще не вміли писати, а передавали з вуст у уста твори, різні за жанрами.

III. Читання й обговорення творів усної народної творчості.

1. Бесіда.

— Перший жанр усної народної творчості, з яким людина знайомиться з перших днів своєї появи на світ, — це *колискові пісні*.

Коли в сім'ї народжується дитина, поруч з нею постійно матуся. А коли вона кладе дитя спати, то співає пісні.

- Як вони називаються?
- Як матуся співає їх?

Коліскові пісні призначені тільки для одного слухача, і діти мають одного виконавця — матір або близьку людину. Свою любов і ніжність, бажання бачити своє дитя щасливим, здоровим, розумним мати виливає в невибагливих рядках і простій, спокійній мелодії, що відповідає ритму гойдання колиски.

— Діти, хто з вас може проспівати колискову пісню, яку матуся співала для вас, братика чи сестрички?

2. Читання колискових пісень (збірник «Позакласне читання. 4 кл.»).

- «*Повішу я колисочку*».
  - а) Читання учнями мовчки.
  - б) Читання «парами» вголос.
  - в) Бесіда за змістом колискової.
- Яке забарвлення слів «колисочка», «липочка», «вітрець», «дитиночку», «маленечку»? (*Пестливе.*)
- Яка роль цих пестливих слів у пісні?
- «*Котику сіренький*».
  - а) Читання вчителем.
  - б) Читання учнями вголос («ланцюжком»).
  - в) Бесіда за змістом колискової.
- Яке призначення колискової пісні? (*Щоб дитина спокійно заснула.*)
- Хто і як підступає до колисочки?
- Хто може заспівати цю колисочку?
- Які ще колискові ви знаєте?

3. Підсумок.

- Які почуття викликають колискові пісні?
- Які бажання вкладає мати у слова колискової пісні?

Вчитель.

— У народі кажуть: «Коліскова пісня, колискова, — то найперша материна мова», «Слухало дитя колисаночки, засипало та й з роками підростало».

Щоб дитина розвивалася, зростала розумною і веселою, придумав наш народ забавлянки (примовки).

4. Робота над примовками.

I ряд — «Диви, диви».

II ряд — «Лася-Парася».

III ряд — «Печу, печу хлібчик».

а) Читання мовчки, потім вголос по черзі з кожного ряду, одночасно імітуючи примовлянку.

Діалогічне читання примовки «Зайчику, зайчику, де ти був?»

а) Читання мовчки.

б) Дівчатка запитують, хлопчики читають слова зайчика.

5. Мирилки.

— Бувало, що між дітьми виникають суперечки. Тоді в пригоді стають мирилки. Послухайте одну із них.

(Попередньо підготовлені дівчатка читають мирилку «Мир-миром» напам'ять.)

6. Дитячі ігри.

— Народ підмітив: «Як дитина бігає і грається, так її здоров'я усміхається». Чимало ігор придумав і зберіг у своїй пам'яті народ. Пограємось в одну із них — «Рибка» (Збірник творів «Позакласне читання. 4 кл.»).

Ознайомлення з правилами гри.

— Розпочати гру нам допоможуть лічилки.

Вивчення напам'ять лічилки *(за вибором учителя)*.

7. Ляльковий театр.

Вчитель.

— Тепер настав час побувати в ляльковому театрі і подивитись уривки з казок, які підготували учні *(фрагменти із лялькових вистав)*.

а) Лисиця, Півник — дійові особи.

Тільки півник за поріг, а лисичка схопила його та й помчала до своєї хати. А він кричить:

Котику-братику,
несе мене лиска
по каменю мосту
на своєму хвосту!
Порятуй мене!

— З якої це казки?

б) Інсценізація казки *(за вибором учителя)*.

IV. Доповнення, поглиблення, уточнення читацького досвіду учнів.

1. Повідомлення вчителя.

— Казки поділяють на три групи:

а) Казки про тварин, де головними дійовими особами є тварини, які мислять, розмовляють. Ці казки найдавніші, бо наші предки цілком залежали від природи, від того, наскільки пощастить їм уполовати для прожиття якусь здобич і самому не стати чиєюсь здобиччю. Ці казки відображають взаємини між людьми.

б) Чарівні, героїко-фантастичні — про незвичайні події, предмети, уявних людей-велетнів, силачів, пригоди, різні перетворення (у звірів, риб, птахів). У них втілено віру давніх людей у чарівні властивості речей, істот.

..... в) Побутові казки, які розкривають родинне і громадське життя (про бідну сестру, лукаву жінку, лицаря, багатія та ін.).

..... **2. Самостійне читання казок.**

..... *Варіант 1. Казка «Дарунок трьох зернин».*

..... Завдання.

..... а) Як жилось Максимові з родиною спочатку і після того, як ластівки при-
.....несли йому три зернини? Підтвердити словами тексту.

..... б) Чому три насінини принесли Максимові багатство, а панові — втрати?

..... *Варіант 2. Казка «Видимо й Невидимо».*

..... а) Які чарівні речі прийшли на допомогу лакеєві?

..... б) Вибрати прислів'я, які відповідають змісту казки.

- ..... • Робиш добро — не кайся,
..... робиш зло — зла й сподівайся.
- ..... • Пізнати сову по польоту.
- ..... • Хочеш собі добра, не роби нікому зла.

..... **3. Вікторина «З якої казки»?**

..... • Прибіг заєць до лисиччиної нори. Коли це лисичка вибігає, дивиться —
..... зайчик стоїть на двох лапках біля хати. Вона його питає:

..... — А чого ти прийшов?

..... Він каже:

..... — Просили вовк, ведмідь, дикий кабан і я прошу, щоб ви прийшли зі своїм
..... паном до нас на обід.

..... А лисичка йому:

..... — Я з ним прийду, але ви поховайтеся, бо він вас розірве. (*«Пан Коцький».*)

..... • Пішов зайчик, сів під дубом та й плаче. Коли це вовк йде і питається:

..... — А чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

..... — А як же мені не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить?

..... А вовк:

..... — От я його вижену!

..... — Де тобі його вигнати! Тут і ведмідь гнав, та не вигнав! (*«Коза-дереза».*)

..... • Котик, було, в скрипочку грає, а півник тільки співає. Котик, було, йде
..... їсти добувати, а півник вдома сидить та хати глядить. То котик, було, йдучи,
..... наказує:

..... — Ти ж тут нікого не пускай та й сам не виходь, хоч би хто кликав. (*«Казка
..... про котика та півника».*)

..... • Дід плаче, баба плаче, а курочка кудкудаче:

..... — Не плач, діду, не плач, бабо, знесу я вам яєчко не просте, а золоте.
..... (*«Курочка ряба».*)

..... **Фізкультхвилинка.**

..... Проводиться під мелодію пісні «Два півники».

..... Два півники, два півники

..... горох молотили,

..... дві курочки-чубарочки

..... до млина носили.

..... Цап меле, цап меле,

..... коза насипає,

..... а маленьке козенятко

..... на скрипочці грає.

..... Танцюй, танцюй, козуленько,

..... ніженьками туп-туп,

..... татусенько з матусею

..... принесуть нам круп, круп.

..... А вовчок-сірячок

..... з лісу виглядає,

..... на маленьке козенятко

..... скоса поглядає.

4. Малі жанри в усній народній творчості.

• Скоромовки.

а) Бесіда.

— Окремим жанром усної народної творчості виступають скоромовки. Вони вчать дітей правильно, чітко вимовляти окремі важкі звуки. Часто їх швидко промовляння перетворює скоромовку у «спотиканку», коли той, хто прагне швидко проказати, «спотикаючись», перекручує слова.

б) Вивчення напам'ять скоромовки.

На місточку скоромовка
сіроманця стріла вовка.
Скоро мовить вовк почав —
ледь язик не поламав!
Бо була та скоромовка
для Івася — не для вовка.

• Загадки.

а) Бесіда.

— Наступний жанр — загадки. Загадки — це стислі твори, в основі яких лежить запитання. Умінню відгадувати загадки в давні часи надавалося дуже великого значення — воно було мірилом розуму й мудрості.

б) Конкурс «Відгадайте швидко і правильно».

- Сімсот невісток на одній подушці сплять. (*Соняшник*)
- Має гребінь, та не може ним причесатись. (*Півень*)

Купила кругленьке,
думала новеньке,
а воно все в дірках,
труситься в руках. (*Сито*)

5. Прислів'я, приказки.

а) Бесіда.

— У народному фольклорі відображалась людська мудрість і глупота, розум і нещасття, добро та зло, правда і кривда.

Вивчаючи фольклорну спадщину рідного народу, ми маємо вчитись бути добрими, цуратися зла, прагнути стати кращими.

З сивої давнини дійшли до нас прислів'я і приказки, в яких коротко та образно говориться про правду і кривду, добро і зло, мужність та боягузтво, щедрість і скнарність, любов до рідної землі, народу. Прислів'я, приказки вживаються у ході розповіді. Вони підсилюють основну думку образними висловами, гумором, дотепністю, розумом і досвідом.

Прислів'я — це влучні вислови з приводу почутого та побаченого.

б) Гра «Хто правильно закінчить прислів'я».

- Не все, що знаєш, ... (*треба говорити*).
- Мудрий не все каже, що знає, а дурень .... (*не все знає, що каже*).
- Великий рості, щасливий будь, себе не хвали, а .... (*другого не гудь*).
- Хто людям добра бажає, ... (*той і собі має*).
- Яка головонька, ... (*така й розмовонька*).

в) Бесіда.

— Близькими до прислів'їв є приказки. В них міститься натяк на висновок, їх зміст стає зрозумілим з контексту.

Послухайте, подумайте і скажіть, про яких людей так кажуть:

*величається, як заєць хвостом;
говорить так, ніби три дні не їв;
ганяється за двома зайцями;
аж до діброви чути ваші розмови.*

г) Гра «Чи знаєш ти народні приказки і прислів'я».

— Назвіть пропущені слова, а потім запишіть їх у стовпчик. Якщо відповіді правильні, то перші літери слів утворять ще одне прислів'я (не забудьте поставити апостроф в останньому слові прислів'я).

1. Літо дає коріння, а осінь ....
2. ... шия, то ярмо буде.
3. Хочеш ... їсти, треба в воду лізти.
4. Глибше ... — більше хліба будеш мати.
5. Хоч воду лий в очі, то скаже ... іде.
6. Поки суд та діло, а кошениа ... з'їло.
7. Під лежачий ... вода не тече.
8. Під гору вскач, ... на гору хоч плач.
9. День у ... рік годує.
10. Тільки став пан — вже поліз на ....
11. Не нашого поля ....
12. На городі бузина, а в ... дядько.
13. ... багата снігами, а осінь снопами.
14. Голка мала, ... коле дуже.
15. Загляне сонце і в наше ....
16. ... до корови не ходять.
17. Хто полю годить, тому ... родиться.
18. ...-беники, та й поім вареники.

Відповіді:

1. Насіння. 2. Аби. 3. Рибку. 4. Орати. 5. Дощ. 6. Сало. 7. Камінь. 8. А.
9. Жнива. 10. Екран. 11. Ягода. 12. Києві. 13. Зима. 14. Але. 15. Віконце.
16. Ясла. 17. Жито. 18. Еники.

Народ скаже — як зав'яже.

V. Підсумок уроку.